

Цибульська Юлія
аспірантка І курсу навчання
Наук. кер.: д.і.н., проф. Ігнатуша О.М.

Духовна освіта і академічні студії Української автокефальної православної церкви (1990–2014 рр.): історіографія проблеми

У статті на основі аналізу історіографічних даних про духовну освіту і академічні студії Української автокефальної православної церкви увиразнено стан її вивчення; виокремлено два етапи історіографії досліджуваної проблеми, а також здійснено ґрунтовну характеристику наукових праць з даної проблематики.

Ключові слова: духовна освіта, наукові студії, УАПЦ.

Постановка проблеми. Проблема становлення й розвитку духовних навчальних закладів Української автокефальної православної церкви (далі УАПЦ) як один із факторів духовного розвитку України в 1990–2014 рр., є актуальною і важливою для вивчення. У той час, коли питання духовної освіти на науки викликає великий інтерес українського суспільства, у науковій сфері бракує фундаментальних досліджень із проблем історії вітчизняної духовної культури.

З огляду на такі умови важливим видається науковий аналіз історіографії дослідження духовної освіти та наукових студій УАПЦ, поглиблення відомостей про дослідників даної проблематики.

Мета статті – на основі аналізу історіографічних матеріалів щодо дослідження духовної освіти і академічних студій УАПЦ (1990–2014 рр.) показати цілісну картину стану їхнього вивчення.

Виклад основного матеріалу. Для створення повної цілісної картини про стан вивчення духовної освіти і академічних студій УАПЦ доцільно, на нашу думку, згрупувати опрацьовані джерела в рамках певних історичних періодів. Ми виділили кілька етапів історіографії цього питання: перший – з 1990 до 1999 рр., другий – початок ХХІ ст.

Наукові праці з цієї проблеми можна поділити на декілька груп, а саме:

1) Загальні праці, які дають характеристику розвитку духовної освіти в незалежній Україні. На початку 90-х рр. ХХ ст. ця група наукової літератури була представлена переважно публікаціями в періодиці. Зокрема, слід звернути увагу на статті Кальниш Ю. [1], Васьковського В. [2], Закович М. та Колодного А. [3], Масальського В. і Белікової Н. [4]. В цих статтях охарактеризовано розвиток мережі і структури духовної освіти в період незалежності України, принципи формування професорсько-викладацького складу, аналіз кадрів слухачів, система фінансування духовних навчальних закладів тощо. Проте, слід зазначити, що багато важливих питань залишилися не розглянутими.

На початку 2000-х рр. з'являються дослідження, які характеризують розвиток окремо православних навчальних закладів. Особливу увагу слід

звернути на науковий доробок Рощиної Лариси. Зокрема, ця дослідниця захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук на тему «Православна духовна освіта в Україні (1991–2001 рр.)». У дисертаційній роботі проведено комплексно-історичний аналіз процесу формування і розвитку системи православної духовної освіти України в 1991–2001 рр. Вивчено етапи та особливості формування мережі та структури православних духовних навчальних закладів, розглянуто негативний вплив церковного розколу та інші фактори, що впливали на цей процес. Дослідницею доведено, що створення мережі православних освітніх установ відбувалось на основі власної концепції і моделі освіти, яка мала чітку професійну спрямованість і була націлена на поетапне отримання освіти. Дано реальну оцінку стану матеріально-технічної та навчально-матеріальної баз духовних освітніх установ, а також джерел їх фінансування. Проведено аналіз кадрового складу, учнівських та студентських колективів; визначено принципи та критерії їх комплектування, процеси та причини, що впливали на їх зміни. Зроблено висновок про скрутне матеріальне становище і складний соціальний статус викладачів духовних навчальних закладів усіх гілок українського православ'я. Подано загальну характеристику стану навчальної, методичної та наукової роботи в православних духовних освітніх установах [5].

Проте, слід зазначити, що дослідниця досить побіжно охарактеризувала наукову роботу та розвиток наукових студій в духовних навчальних закладах УАПЦ, не звернула увагу на окремих викладачів, які вплинули на розвиток науково-дослідницької роботи в стінах духовних навчальних закладів.

2) Другу групу літератури складають роботи, які характеризують становлення та розвиток духовних навчальних закладів УАПЦ. Зокрема, публікації архієпископа Ігоря (Ісиченка) «Духовна освіта УАПЦ» [6] та «Життя Східної єпархії УАПЦ» [7], Бормило І. «Львівська духовна семінарія УАПЦ» [8], Немировської Н. «Загальна характеристика духовної національної освіти на Слобожанщині» [9]. Більша частина з них написана церковними діячами та викладачами духовних навчальних закладів. Слід зазначити, що в працях цієї групи міститься аналіз розвитку окремих духовних навчальних закладів УАПЦ.

3) Третю групу складають праці з проблем державно-церковних та міжправославних відносин в Україні. Ці праці мають велике значення для дослідження, оскільки простежують та обґрунтовують проблеми відносин між державою та церквою, міжконфесійні конфлікти та шляхи їх подолання. Духовні навчальні заклади є структурним підрозділом церкви, тому вони також виступають суб'єктом цих відносин. Зокрема, слід звернути увагу на наступні праці: «Історія релігій в Україні» [10], «Історія православної церкви на Україні. Збірка наукових праць» [11], «Історія релігії» [12], Здіорук С. «Суспільно-релігійні відносини: виклики Україні XXI століття» [13], Шуба О. «Релігія в етно-національному розвитку України: Політологічний аналіз» [14] тощо.

Особливу увагу слід звернути на працю «Суспільно-релігійні відносини: виклики Україні XXI століття» Здіорука С.І., в якій автор простежує процес

становлення УАПЦ в незалежній Україні та вплив на її функціонування окремих ієрархів, зокрема і архієпископа Ігоря (Ісіченка), а також коротко характеризуються основні положення духовної освіти УАПЦ.

Наведене є підставою для висновку про те, що вивчення історіографії свідчить проте, що дана проблематика не досить досліджена. Хоча є достатньо праць, котрі присвячені розвитку православної освіти загалом, проте досить мало досліджень, які стосуються вивченню духовних освітніх закладів УАПЦ. А окремі аспекти функціонування освітніх установ УАПЦ взагалі майже не дослідженні, зокрема, наукова робота та академічні студії.

Література:

1. Кальниш Ю. Духовні школи в Україні: загальний огляд / Юрій Кальниш // Людина і світ. – 2001. – № 4. – С. 32–37.
2. Васьковський В. Духовна освіта в Україні: проблеми і напрямки розвитку / В. Васьковський // Людина і світ. – 1998. – № 10. – С. 26–29.
3. Закович М. Релігійна і релігієзнавча освіта в Україні / М. Закович, А. Колодний // Релігійна свобода: історичне підґрунтя, правові основи і реалії сьогодення. – 1998. – № 1. – С. 85–86.
4. Белікова Н.Ю. Про становлення сучасної релігійної освіти в Україні / Н.Ю. Белікова, В.І. Масальський // Вісник Донецького університету. Серія Б: Гуманітарні науки. – 2000. – № 2. – С. 282–287.
5. Рощина Л.О. Православна духовна освіта в Україні (1991–2001 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата історичних наук: спец. 07.00.01 – Історія України / Лариса Олексіївна Рощина. – Харків, 2005. – 35 с.
6. Ісіченко І. Духовна освіта УАПЦ / Ігор Ісіченко // Успенська вежа. – 1996. – № 4. – С. 3; Ісіченко І. Духовна освіта УАПЦ / Ігор Ісіченко // Успенська вежа. – 2000. – № 4. – С. 7–8.
7. Ісіченко І. Життя Східної єпархії УАПЦ / Ігор Ісіченко // Успенська вежа. – 1994. – № 2. – С. 8.
8. Бормило І. Львівська духовна семінарія УАПЦ / І. Бормило // Успенська вежа. – 1998. – № 7. – С. 6.
9. Немировська Н. Загальна характеристика духовної національної освіти на Слобожанщині / Ніна Немировська [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Харківсько-Полтавської єпархії. – Режим доступу : <http://www.uaoc.org.ua/ua/news/?newsId=521>.
10. Історія релігій в Україні / За ред. А. Колодного, П. Яворицького. – К. : Наукова думка, 1999. – 736 с.
11. Історія православної церкви на Україні. Збірка наукових праць / За ред. П. Яворицького. – К. : Четверта хвиля, 1997. – 297 с.
12. История религии / Под. ред. Яблокова. – М. : Высшая школа, 2002. – 638 с.
13. Здіорук С.І. Суспільно-релігійні відносини: виклики Україні ХХІ століття: Монографія / С.І. Здіорук. – К. : Знання України, 2005. – 552 с.
14. Шуба О. Релігія в етно-національному розвитку України: Політологічний аналіз / Олексій Шуба. – К. : Криниця, 1999. – 314 с.

Цибульська Юлія
аспірантка І курсу навчання
Наук. кер.: д.і.н., проф. Ігнатуша О.М.

Духовна освіта і академічні студії Української автокефальної православної церкви (1990–2014 рр.): джерельна база

У статті проаналізовано джерельну базу з даної проблематики; джерельну базу поділено на сім груп, а також здійснено їх ґрунтовну характеристику.

Ключові слова: духовна освіта, наукові студії, УАПЦ.

Постановка проблеми. У зв'язку з процесами релігійного та духовного відродження українського суспільства спостерігається зростання наукового інтересу до проблеми становлення і розвитку системи православної духовної освіти та наукових студій в Україні, що в умовах періоду незалежності набула нового значення. Протягом 90-х років ХХ ст. в Україні була створена система православної духовної освіти, яка стала невід'ємною складовою відродження українських національних традицій, духовності, моралі та ментальності українського народу.

Проблема становлення й розвитку духовних навчальних закладів Української автокефальної православної церкви (далі УАПЦ) як один із факторів духовного розвитку України в 1990–2014 рр., є актуальною і важливою для вивчення. У той час, коли питання духовної освіти на науки викликає великий інтерес українського суспільства, у науковій сфері бракує фундаментальних досліджень із проблем історії вітчизняної духовної культури.

З огляду на такі умови важливим видається науковий аналіз джерельної бази дослідження духовної освіти та наукових студій УАПЦ.

Мета статті – ґрунтовно проаналізувати джерельну базу дослідження.

Виклад основного матеріалу. Поступ українських релігієзнавчих студій щораз більше вимагає прискіпливої уваги до джерельної бази будь-якого дослідження.

Оптимальне використання різноманітних джерел потребує їх класифікації, для якої нами застосовується загальновизнаний принцип розподілу за походженням. Згідно з цим джерельна база нашого дослідження складається з наступних груп:

1) Актові джерела: Конституція України [1], Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» [2], Закон України «Про податок на додану вартість» [3]. Документи цієї групи вміщені в журналах «Відомості Верховної Ради України» та «Збірник постанов Уряду України». Ці джерела становлять

законодавчу базу існування та діяльності православних духовних освітніх установ, державно-церковних відносин.

2) Окрему групу джерел представляють офіційні церковні документи, передусім «Концепція духовної освіти УАПЦ» [4] та протоколи соборів. Зокрема, протоколи соборів Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ (о) за період з 1992 р. по 2014 р. [5]. Вони містять дані про функціонування навчальних закладів єпархії, зміни в їх роботі тощо.

3) Статути духовних навчальних закладів, у яких міститься інформація про юридичний статус, керівні органи, структуру, принципи комплектування викладацьких корпорацій, основні напрями виховної роботи православних духовних освітніх установ.

4) Аналітичні записки, довідки з окремих питань, постанови та протоколи Ради у справах релігій при Кабінеті Міністрів України, Міністерства у справах національностей, міграцій і культів, Державного комітету України у справах релігій, а також їх обласних управлінь. Протоколи засідань, а також довідки, які надавались керівниками обласних адміністрацій у Державний комітет України у справах релігій, містять вичерпну інформацію про стан забезпечення духовних навчальних закладів приміщеннями, їх санітарно-гігієнічні умови, вирішення майнових суперечок, що виникали у зв'язку з церковним розколом.

5) Матеріали статистичних обстежень, що проводились Державним комітетом України у справах релігій. Зокрема, звіти про мережу церков і релігійних організацій в Україні в період з 1997 по 2014 рр. [6].

6) Світська та церковна періодика. На особливу увагу заслуговують періодичні видання УАПЦ та УАПЦ (о). Зокрема, газети «Наша віра», «Православний літописець», «Успенська вежа». У них наведено дані про функціонування духовних навчальних закладів, умови прийому, замітки про викладацький склад тощо.

7) Особливу групу джерел складають наукові праці викладачів духовних навчальних закладів. Ці роботи є важливими у дослідженні розвитку наукових студій в стінах духовних освітніх установ. Зокрема, слід звернути увагу на науковий доробок ректора Колегії Патріарха Мстислава (КПМ) – архієпископа Ігоря (Ісіченка), а саме: «Загальна церковна історія» [7], «Монашество давнього Єгипту» [8], «Історія Христової Церкви в Україні» [9], «Історія української літератури: Епоха Бароко (XVII–XVIII ст.)» [10], «Дім мій буде домом молитви» [11], «Аскетична література Київської Руси» [12].

Особливу увагу слід звернути на підручник із загальної церковної історії [9] – один із основних навчальних посібників в богословській школі. Його видало харківське наукове видавництво «Акта» в листопаді 2001 року. Це не є цілком самостійний твір. Швидше навпаки, пише архієпископ Ігор (Ісіченко), він свідомо звертається до компіляції, шукаючи в різних історико-церковних текстах того матеріалу, який здається відповідний програмі курсу, цікавим і потрібним студенту, принаймні не суперечачи загальній концепції автора. Ігор (Ісіченко) у цій книзі намагається звернути увагу не тільки на події, які звеличують церкву, а і на ганебні сторінки церковної історії.

Зокрема, це і середньовічна інквізиція, і насильне поширення християнства колоніальними режимами, участь християн у війнах і конфліктах між народами тощо.

Наведене є підставою для **висновку** про те, що джерельна база дослідження є цілком репрезентативною, багатоплановою і багатовидовою. Різноманітний комплекс історичних джерел та їх аналіз допомагають розкрити становлення та розвиток духовної освіти УАПЦ.

Література:

1. Конституція України (українською та російською мовами) та її офіційне тлумачення в рішеннях Конституційного Суду України: за станом на 01.02.2001 р. – Х. : РВФ «Арсис, ЛТД», 2001. – 125 с.

2. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» // Людина і світ. –1991. – № 7. – С. 9–10.

3. Закон України «Про податок на додану вартість» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Державної фіскальної служби України. – Режим доступу : <http://stasumy.gov.ua/zakonodavstvo/podatkove.html>.

4. Концепція духовної освіти в Українській Автокефальній Православній Церкві [Електронний ресурс] // RISU. – Режим доступу : <http://www.uaoc.org.ua/ua/news/?newsId=193>.

5. Протокол XVII єпархіального собору Харківсько-Полтавської єпархії Української Автокефальної Православної Церкви 1/14 березня 2007 року [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Харківсько-Полтавської єпархії. – Режим доступу : <http://www.uaoc.org.ua/ua/news/?newsId=122>.

6. Звіт про мережу церков і релігійних організацій в Україні станом на 01.01.2014 р. (дані Державного департаменту у справах національностей та релігій) [Електронний ресурс] // RISU. – Режим доступу : <http://risu.org.ua/ua/index/resourses/statistics/ukr2014/55893/>.

7. Ігор Ісіченко, архієпископ. Загальна церковна історія: Підручник для вищих духовних шкіл / Архієпископ Ігор Ісіченко. – Харків : Акта, 2001. – 601 с.

8. Ігор Ісіченко, архієпископ. Монашество давнього Єгипту / Архієпископ Ігор Ісіченко. – Харків : Акта, 2002. – 214 с.

9. Ігор Ісіченко, архієпископ. Історія Христової Церкви в Україні / Архієпископ Ігор Ісіченко. – Харків: Акта, 2003. – 471 с.

10. Ігор Ісіченко, архієпископ. Історія української літератури: епоха Бароко XVII–XVIII ст.: Підручник для студентів філологічних факультетів університетів / Архієпископ Ігор Ісіченко. – Львів–Київ–Харків, 2011. – 568 с.

11. Ігор Ісіченко, архієпископ. Дім Мій буде домом молитви / Архієпископ Ігор Ісіченко. – Харків–Львів : Святогорець, 2006. – 431 с.

12. Ігор Ісіченко, архієпископ. Аскетична література Київської Руси / Архієпископ Ігор Ісіченко. – Харків : Акта, 2005. – 374 с.